

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК: ЗРОСТАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

HUMAN CAPITAL AND HUMAN DEVELOPMENT: GROWTH IN NATIONAL ECONOMY

Людський капітал вважається найціннішим ресурсом країни, який створює інтелектуальний потенціал держави та визначає її позиції на світовому полі. Трансформації національної економіки України викликають позитивні та негативні зміни людського капіталу та людського розвитку. Зростання людського капіталу або зниження рівня його розвитку потребують постійного моніторингу. Адже тільки на підставі об'єктивних фактичних даних можливе корегування напрямів розвитку людського капіталу. В дослідженні поставлено за мету вивчення сучасного стану людського капіталу національної економіки. Науковцям, державним органам рекомендовано розробку кардинально нових механізмів розвитку людського капіталу та забезпечення умов його функціонування, які покликані не обмежувати, а сприяти позитивній динаміці людського капіталу.

Ключові слова: людський розвиток, людський капітал, національна економіка, зростання, динаміка, розвиток людського капіталу.

Человеческий капитал считается самым ценным ресурсом страны, создает интеллектуальный потенциал государства и определяет ее позиции на мировом поле. Трансформации национальной экономики Украины вызывают положительные и отрицательные изменения человеческого капитала и человеческого развития. Рост человеческого капитала или снижение уровня его развития требуют постоянного мониторинга. Ведь только на основании объективных фактических данных возможна корректировка направлений развития человеческого капитала. В исследовании поставлена цель изучения современного состояния человеческого капитала национальной экономики. Ученым, государственным органам рекомендована разработка кардинально новых механизмов развития человеческого капитала и обеспечения условий его функционирования, которые призваны не ограничивать, а способствовать положительной динамике.

Ключевые слова: развитие человека, человеческий капитал, национальная экономика, рост, динамика, развитие человеческого капитала.

УДК 330.34::331.101.262

Коломієць В.М.

к.е.н., доцент

Мелітопольський інститут державного та муніципального управління
«Класичного приватного університету»

Human capital is considered to be the most valuable resource of the country, which creates the intellectual potential of the state and determines its position on the world's field. The transformation of the national economy of Ukraine causes positive and negative changes in human capital and human development. The growth of human capital or the decline in its development requires continuous monitoring. After all, only on the basis of objective factual data is possible correction of directions of development of human capital. The study aims to study the current state of human capital of the national economy. The technological challenges of globalization, liberalization and the tendencies towards the internationalization of national policy, the development of regional integration processes lead to the need for modernization of human capital. Purposeful improvement of the theory of human capital, systematic monitoring of the dynamics of its indicators is necessary for the development of modernization processes, as well as for ensuring rational functions of control by civil society. This will help counteract corruption in relation to public authorities in fulfilling their tasks, in shaping the public good and entrepreneurial functions that are in line with the development of the national economy. In addition, the development of human capital is important for an individual by his intrinsic value as the goal of self-development of a person, and not only as an instrumental, mechanistic value. Adaptation of human capital to the above-mentioned conditions is required to improve the quality and value of life in all spheres of human existence and the formation of social well-being. Scientists, state bodies are recommended to develop fundamentally new mechanisms for the development of human capital and to ensure its conditions of operation, which are intended not to restrict, but to promote the positive dynamics of human capital.

Key words: human development, human capital, national economy, growth, dynamics, development of human capital.

Постановка проблеми. Людський капітал вважається найціннішим ресурсом країни, який створює перш за все інтелектуальний потенціал держави, що визначає її позиції на світовому полі. У суспільстві, у якому прагнуть до інтелектуальної економіки, роль людського капіталу нації набуває нових цінностей і представляє потужну перевагу для країн, які інвестують фінансові ресурси в даний напрям.

Концепція економіки знань повстала з потреб окреслення специфічних рис сучасної економіки, які полягають в накопиченні капіталу знання. Така економіка відрізняється від промислової економіки, яка панувала протягом минулого століття і була заснована на матеріальному капіталі, що

є основою індустріальної економіки. Перед економічними науками останніми десятиріччями повстали виклики, пов'язані з трансформацією ринкової сучасної економіки до «нової економіки», а в перспективі до економіки, заснованої на знаннях. Економіка знань на цей час є віддзеркаленням найбільш важливих проблем та потреб сучасної економіки, в якій все більше організацій будують свої конкурентні переваги на застосуванні знання та людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значні результати в області вивчення різноманітних аспектів людського капіталу досягнуті вченими Г. Беккером, Н. Бхуторія, Б. Вейсборгом, Л. Граттоном, Дж. Мінцером, Л. Туроу, Т. Шуль-

цом. Українські науковці активно сприяють розвитку економічної думки стосовно людського капіталу. Вагомими надбаннями для України стали праці В. Антонюк, Д. Богині, Л. Головкової, О. Грішнєвої, Г. Євтушенко, О. Захарової, В. Куценко, Е. Лібанової, С. Мочерного, М. Радевої, І. Рекуна, М. Хромова, А. Ткача, Т. Ткач, Л. Шевченко, Л. Шевчук.

Інтенсивний постійний розвиток, вдосконалення, самовдосконалення людського капіталу викликає необхідність його постійного вивчення, визначення ключових аспектів розвитку в специфічних умовах національної економіки.

Людський капітал визначається як ключовий результат розвитку людських ресурсів [1-8]. Ряд класичних моделей людського капіталу схиляються до необхідності інвестицій в розвиток людських ресурсів з метою розвитку і підтримки цього ресурсу у майбутньому і збереженню у сьогоденні [9-11]. Поряд з тим, було визнано, що людський капітал стимулює та забезпечує формування економічної спроможності людини, підприємства, нації [2; 7]. Конкурентний підхід в бізнесі та промисловості вимагає людських ресурсів, які володіють доскональними знаннями, компетенціями, конкурентоздатністю, спроможністю до прогнозування.

Концептуальному визначенню людського капіталу присвячено ряд досліджень, в яких складовими визначають такі чинники як рівень грамотності [9-12], залучення до освіти [12, с. 118; 13, с. 70; 14, с. 5].

Вплив людського капіталу на економічний розвиток відзначається не тільки для окремих країн, але й для цілих регіонів та локацій [15, с. 124].

Зростання людського капіталу або зниження рівня його розвитку потребують постійного моніторингу. Адже тільки на підставі об'єктивних фактичних даних можливе корегування напрямів розвитку людського капіталу.

Постановка завдання. Практичне значення зазначеної проблеми зумовило мету та завдання статті. В рамках здійснення аналізу практики функціонування людського капіталу в Україні та розвинених країнах в дослідженні поставлено за мету вивчення сучасного стану людського капіталу національної економіки.

Основою даного дослідження стали діалектичний та комплексний підходи до наукового пізнання економічних явищ. В процесі роботи застосовувалися логічний, системно-структурний, економіко-статистичний методи та метод узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У суспільстві, заснованому на знаннях, набуття цих знань робітниками – один із найважливіших аспектів кожного робочого дня для організації, яка відстежує зростання вартості свого людського капіталу [16, с. 19].

Але його вимірювання є досить важкою справою. Практичне вимірювання на індивідуальному рівні вимагає побудови цілої низки показників. Ще важче розробити методіку для вимірювання людського капіталу на рівні суб'єкта господарювання та національної економіки. Окремих методик потребують порівнянні дослідження між людьми, організаціями, державами.

Новітні теорії людського капіталу виходять з того, що стратегічний розвиток людського капіталу можна забезпечити засобами освіти та відповідного навчання.

Підтвердженням узгодженості теоретичних досліджень з практичними результатами стали результати теоретичних досліджень Г. Беккера [9] і Дж. Мінсера [10], які встановили позитивну кореляцію між доходами фізичних осіб і рівнем їх освіти, зайнятості, тривалості навчання. Т. Шульц [11] і Г. Беккер [9] доповнили практичні положення, встановивши, що витрати на освіту та охорону здоров'я слід розглядати як інвестиції в людський капітал, що сприяє підвищенню продуктивності в економіці. З точки зору мікроекономіки, освіта підвищує ймовірність зайнятості на ринку праці та покращує потенціал доходів.

Певні дослідження на мікрорівні виявляють послідовний позитивний взаємозв'язок між освітою окремого носія людського капіталу та продуктивністю праці та заробіткою платою, рівнем доходів. Людина з більш високим рівнем освіти, зазвичай, має більш сприятливі можливості для працевлаштування, більш високий заробіток, ніж та, яка менше освічена [14]. Таким чином, на науково-аналітичному рівні було доведено взаємозалежність рівня освіти та рівня економічного розвитку.

На мікрорівні людський капітал розглядає освіту як безумовний та необхідний компонент, що сприяє продуктивності праці та зростанню заробітної плати людини, виступаючи важливою складовою виробництва. Іншими словами, людський капітал визначає здатність і ефективність віддачі людини у процесі переробки сировини і капіталу на товари і послуги.

З точки зору макроекономіки, накопичення людського капіталу підвищує продуктивність праці, сприяє технологічним інноваціям, збільшує прибутки як суб'єкта господарювання, національної економіки, так і особисто працівників, що, у свою чергу, сприяє скороченню бідності. Таким чином, на макрорівні людський капітал розглядається як ключовий фактор виробництва.

Теоретичні висновки та наукові гіпотези набувають вагомого значення при підтвердженні їх аналітичними даними. Стосовно аналітики по людському капіталу, ряд організацій займаються визначенням показників (людського потенціалу, людського розвитку, людського капіталу) на світовому рівні та по кожній країні окремо.

З 1990 року в рамках Програми розвитку Організація Об'єднаних Націй (United Nations Development Program) публікують звіти про розвиток людського потенціалу «Доповідь про людський розвиток». Така Доповідь оприлюднюється в якості незалежного, аналітично і емпірично обґрунтованого обговорення найважливіших питань, тенденцій і політичних заходів в сфері людського розвитку.

Індекс людського розвитку розраховується шляхом вимірювання прогресу країн в трьох основних напрямках: тривалість життя та здоров'я людини, доступ до освіти і матеріальна складова – гідний рівень життя (ВВП на душу населення).

Міжнародні співставлення країн за рівнем і якістю життя стають все більш актуальними. Індекс людського розвитку підрахований для 189 країн світу [17, с. 25].

На рис. 1, згідно Доповіді, наведені індекси людського розвитку деяких європейських країн та України в період з 1990 року по 2017 рік [17].

Згідно з даними рис. 1 найбільш сприятливою країною для життєдіяльності традиційно займає Норвегія, яка посідає перше місце за індексом людського розвитку.

Україна замикає показники деяких європейських країн і знаходиться в групі таких країн як Молдова і Албанія. В 2017 році Україна в загаль-

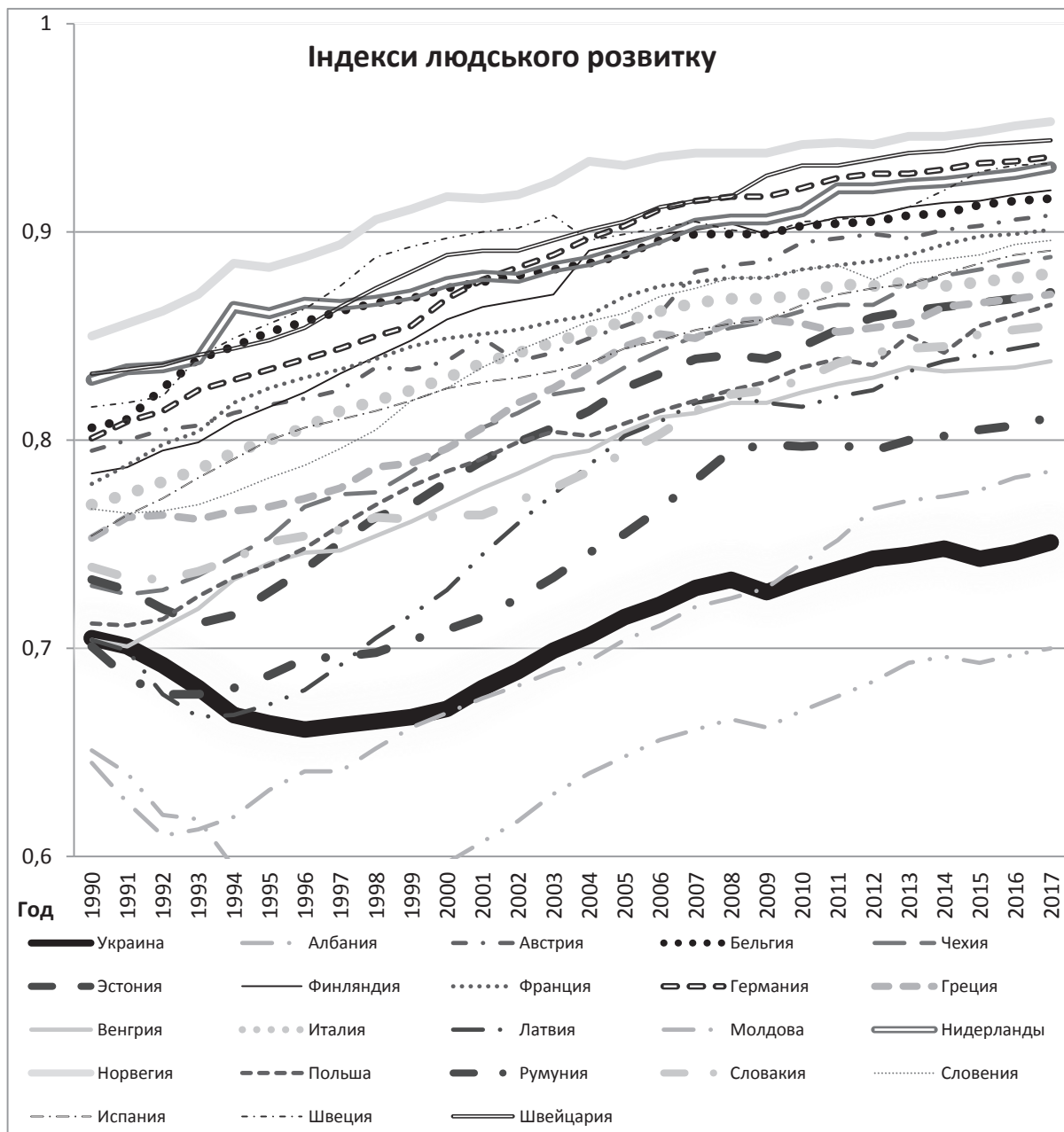

Рис. 1. Індекс людського розвитку країн Євросоюзу та України в період 1990-2017 років

Джерело: за даними [17, с. 27]

ному рейтингу займала 88 місце. Динаміка України негативна. Зокрема, в 2013 році Україна займала 78 місце, в 2015 році – 81 місце, в 2017 році – 2017 році – 88 місце [17, с. 27].

На показники України негативно впливають відносно низька тривалість життя, відносна різниця у тривалості навчання, рівень економічного розвитку. Те, чи знайде Україна правильну відповідь на ключові виклики, які стоять перед нею, такі як демографічний регрес, зростаючі ціни на життя, освіту, погіршення доступності до традиційних джерел енергії, технологічних досягнень залежить від здатності до використання людського капіталу.

Основні показники країн та України, що використовувалися при обчисленні індексу людського розвитку, представлені в таблиці 1. У вітчизняній і зарубіжній науці посилюється увага до дослідження проблем прогресу національних економік, в яких накопичення людського капіталу є важливим фактором економічного зростання.

Численні дослідження зосереджені на вирішенні питання, чи можуть досягнення в освіті значно сприяти динаміці загального обсягу виробництва в економіці. Деякі макроекономічні більш ранні дослідження давали суперечливі результати [18].

Технологічні виклики глобалізації, лібералізації і тенденції до інтернаціоналізації національ-

ної політики, розвиток регіональних інтеграційних процесів призводять до необхідності модернізації людського капіталу.

Потрібна його адаптація до вищенаведених умов для поліпшення якості та цінності життя у всіх сферах людського існування і формування суспільного благополуччя.

Цілеспрямоване вдосконалення теорії людського капіталу, системний моніторинг динаміки його показників є необхідними для розвитку процесів модернізації, а також для забезпечення раціональних функцій контролю з боку громадянського суспільства. Це сприятиме протидії корупції стосовно органів державної влади по виконанню своїх завдань, по формуванню суспільного блага і підприємницьких функцій, що відповідає розвитку національної економіки. Окрім того, розвиток людського капіталу є важливим для окремої людини своєю внутрішньою цінністю як цілепокладання саморозвитку людини, а не тільки як інструментальна, механістична цінність.

Але розвиток людського капіталу ще стримується корупційними зловживаннями в країні, низьким рівнем захисту фундаментальних прав людини та кримінального правосуддя [19], що підтверджує наявність інституціональних обмежень інституту права (рис. 2).

Таблиця 1

Індекс розвитку людського потенціалу та освітні компоненти деяких Європейських країн та України в 2017 р.

Ранг	Країна	Очікувана тривалість життя, років	Середня тривалість навчання, років	Очікувана тривалість навчання, років	ВВП на душу населення, доларів
Країни з дуже високим індексом людського розвитку					
1	Норвегія	82,3	12,6	17,9	68012
2	Швейцарія	83,5	13,4	16,2	57625
4	Ірландія	81,6	12,5	19,6	53754
5	Німеччина	81,2	14,1	13,0	46136
7	Швеція	82,6	12,4	17,7	47766
10	Нідерланди	82,0	12,2	18,0	47900
11	Данія	80,9	12,6	19,1	47918
15	Фінляндія	81,5	12,4	17,6	41002
17	Бельгія	81,3	11,8	19,8	42156
24	Франція	82,7	11,5	16,4	39254
25	Словенія	81,1	12,2	16,9	30594
27	Чехія	78,9	12,7	16,4	30588
33	Польща	77,8	12,3	16,4	26150
35	Литва	74,8	13,0	16,1	28314
38	Словаччина	77,0	12,5	15	29467
41	Латвія	74,7	12,8	15,8	25002
45	Угорщина	76,1	11,9	15,1	25393
Країни з низьким індексом людського розвитку					
67	Сербія	75,3	11,1	14,6	13019
68	Албанія	78,5	10,0	14,8	11886
88	Україна	72,1	11,3	15,0	8130

Джерело: сформовано за даними [17, с. 27]

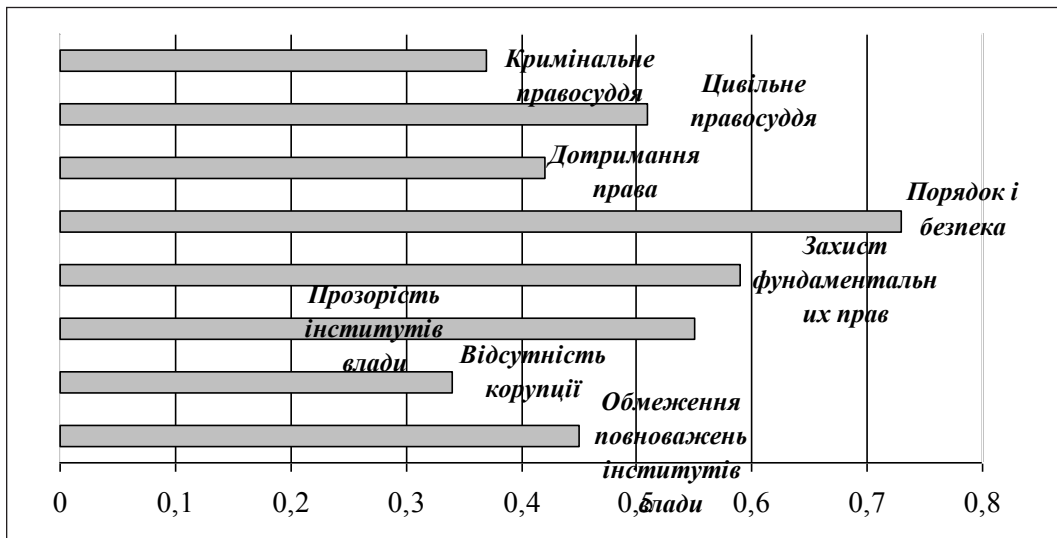

Рис. 2. Складові індексу верховенства права в Україні в 2017 р. (вагомість в одиниці)

Джерело: побудовано автором на основі даних [19]

Тому зусилля України потрібно зосередити на побудові ефективної системи розвитку людського капіталу національної економіки. Подальше обговорення теорії людського капіталу має відбуватися на новому рівні, а саме на рівні перегляду існуючих моделей розвитку людського капіталу. Перш за все, треба зазначити, що концепція людського капіталу, яка здебільшого спрямована на створення комфортного простору в умовах економічної діяльності для його розвитку, має еволюціонувати. Наступний етап розвитку теорій людського капіталу має бути зосереджений на вихованні творчого капіталу як важливої складової людського капіталу.

Висновки з проведеного дослідження. На підставі проведеного дослідження фактичних показників показано рівень розвитку людського капіталу в Україні, що становить нижче середнього. Зростання у часі не спостерігається. Науковцям, державним органам рекомендовано розробку кардинально нових механізмів розвитку людського капіталу та забезпечення умов його функціонування, які покликані не обмежувати, а сприяти позитивній динаміці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Брюховецька Н. Ю., Чорна Н.Ю. Управління розвитком людського капіталу підприємств: інституціональний аспект: монографія. Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті. 2015. 268 с. URL: iep.donetsk.ua/publish/mono/Bryukhovetska_Cherna.pdf.
2. Ткач А.А. Институциональные трансформации экономических систем. Трансформационные процессы в экономике Украины: институциональный контекст: монографія / Анатолій Ткач, Марина Радева, Вікторія Коломієць та ін.; за ред. Радевої М. М. Мелітополь. 2018. С. 180–252. DOI: <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018>.

3. Ткач Т. Профессиональное выгорание у менеджеров Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. 2016. Zeszyt № 47 (3/2016). P. 260–273.

4. V. Ali, A. Egbetokun, M. Memon Human capital, social capabilities and economic growth *Economies*. 2018. № 6(2). pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies6010002>.

5. Kolomiets V., Golovkova L. The institutional content of the human capital of the national economy *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Vol. 3(5), № 5, December. P. 289–293. DOI: <https://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293>.

6. Mahmood H., Alkahtani N. Human resource, financial market development and economic growth in Saudi Arabia: a role of human capital *Economic Annals-XXI*. 2018. Vol. 169 (1–2). P. 31–34. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V169-06>.

7. Radieva M. Institutional modernization of the Global economy *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. vol. 4, no. 5 (2018). p. 283–290. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290>.

8. Siddiqui A., Rehman A. The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia *Applied Economics*. 2016. Vol. 49 (28). P. 2697–2710. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841>.

9. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago: University of Chicago Press. 1964. DOI: <https://doi.org/10.1177/000271626536000153>.

10. Mincer J. The Distribution of Labor Incomes: a Survey *Journal of Economic Literature*. 1970. № 8 (1). P. 1–26.

11. Schulz T. W. Investment in Human Capital *American Economic Review*. 1961. March, № 51. P. 1–17.

12. Psacharopoulos G., Patrinos H. Returns to Investment in Education: A Further Update *Education Economics*. 2004. № 12 (2). P. 111–134.

13. Рєкун І. І. Роль людського капіталу в процесі формування економічної безпеки Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 4 (09). С. 67–71.

14. Trostel P., Walker I., Woolley P. Estimates of the Economic Return to Schooling for 28 Countries *Labour Economics*. 2002. № 9. P. 1–16.

15. Ляшенко П. А. Діапазон розуміння економічного розвитку регіону Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. Луганськ: вид-во СХУ ім. В. Даля (Сєвєродонецьк), 2017. № 2 (62). С. 122–126. Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/62/9.pdf>.

16. Ляшенко Н. Є. Електронне портфоліо як засіб формалізації людського капіталу фірми Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр. Луганськ: вид-во СХУ ім. В. Даля, 2016.

№ 4 (60). С. 18–29. URL: http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/60/2_Lyashenko%20N.pdf.

17. Джахан С. и др. Индексы и индикаторы человеческого развития: Обновленные статистические данные 2018 URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf.

18. Pritchett L. Where Has All the Education Gone? World Bank Policy Research Working Paper 1581 Washington: DC. 1996.

19. Громадська спілка «Економічний дискусійний клуб» URL: <http://edclub.com.ua/analitika/spozhyvchyciny-na-osnovni-vydy-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-ta-okremyh-krayinah-1>.